

Ujedinjene nacije i zaštita nacionalnih manjina — jedno ne sasvim tužno podsećanje

Ideja da nacionalnost treba da bude osnova državnosti široko je prihvaćena u Evropi u devetnaestom veku i stvoreno je dvanaest novih država — uključujući Srbiju i Crnu Goru. Zagovornici nacionalne nezavisnosti tvrdili su kako je ona ne samo oslobodilačka već i mirotvoračka. Čim Poljaci, Mađari, Južni Sloveni, Italijani, Grci i svi drugi narodi koje ugnjetavaju velike carevine stvore nezavisne i demokratske države, međunarodni odnosi postaće mirni i skladni. Nacionalisti su, dakle, verovali da nacionalno koristi internacionalnom. Takođe su smatrali da će zauzvrat mir i saradnja među narodima jačati nacionalne države.

*

Od kraja Napoleonskih ratova do početka Velikog rata, narodi u austrijskom, ruskom i nemačkom carstvu uporno su težili ka većoj samostalnosti ili otcepljenju i povremeno koristili nasilje, dok su ih carske vlade u Beču, Moskvi i Berlinu potiskivale i suzbijale. Austrija i Rusija, a donekle i Nemačka, rastakale su se i urušavale pod pritiskom ovih nezadovoljnih grupa. Austrijski i nemački poraz u Prvom svetskom ratu i, u slučaju Rusije, neuspesi u vođenju rata i boljševička revolucija, stvorile uslove za trijumfalno rađanje nacionalnih država u Istočnoj Evropi.¹

Habzburško carstvo rasprsnulo se na delove. Imperija Romanovih znatno se smanjila i uskoro će je zameniti Sovjetski Savez ali će se i on raspasti 1991. sa propašću komunizma. Hoencolerne je zadesila ista sudbina kao i ove dve dinastije i izgubili su svoj tron. Međutim, Vajmarska republika sačuvala je većinu teritorija pošto Drugi rajh, mada je imao brojne manjine, nije bio mnogonacionalan — u ratu se u stvari borio kao nemačka nacionalna država.

Državne granice koje su povučene u Evropi posle 1918. nisu bile pravedne prema poraženima. Ali, da li je moglo biti drukčije? Ukidanje razlike između pobednika i pobeđenih nije imalo istorijskog presedana. Jedina značajnija politička grupa u Evropi toga vremena koja se za to zalagala bili su Lenjinovi boljševici. Cilj komunista, međutim,

¹ U ovom eseju, radi jednostavnosti, korišćen je izraz Istočna Evropa tako da obuhvata i zemlje koje se često smatraju za delove Srednje ili Jugoistočne Evrope, na primer, Čehoslovačku, Mađarsku i Jugoslaviju.

bio je svetska revolucija a ne pravedne granice evropskih država. No šta bi se dogodilo da su pobednici nekim čudom najednom postali plemeniti i velikodušni? Budući da je stanovništvo bilo veoma izmešano, ipak bi granice koje bi iscrtali mnoge ostavile nezadovoljnim.

Političari koji su predvodili novostvorene nacionalne države bili su veliki nacionalisti i želeli su etnički homogene zemlje, ali su na svojim teritorijama imali brojno manjinsko stanovništvo. Između dva svetska rata, odnosi između nacionalnih većina i etničkih manjina, biće puni opasnosti i ugrožavaće evropski poredak, stabilnost i mir.

*

Godine 1920. osnovana je Liga naroda sa sedištem u Ženevi kao prva stalna međunarodna organizacija čiji je osnovni cilj obezbeđenje svetskog mira. U stvari, Liga je stvorena prvenstveno kako bi nadgledala da li poražene zemlje poštuju mirovne ugovore koje su sklopile posle 1918, a za Britance i Francuze bila je i pomoćno sredstvo za obezbeđivanje reda i stabilnosti u Evropi dok oni jačaju i šire svoje imperije.

Liga je proglasila suverenost novih država za svetinju i jemčila nepovredivost njihovih granica. Međutim, Liga je prihvatila i pravo naroda na samoopredeljenje. Takođe, valjalo je odgovoriti na velike moralne i političke izazove koje je pitanje manjina postavilo, pa je Liga razvila sveobuhvatno i detaljno zakonodavstvo radi njihove zaštite. Ubrzo će se pokazati da je Ligi veoma teško da uskladi sve ove ciljeve i zadatke koje je sebi postavila.

Liga naroda bila je zasnovana na međunarodnom pravu i u njevom ime je delovala. No, koliko ga je stvarno poštovala? Stručno osoblje zaposleno u Ligi verovalo je u međunarodno pravo ali su bili zavisni od velikih sila koje ga se često nisu pridržavale ili su ga zlopotreblyavale radi svojih interesa. Upravo će nesloga, rivalstvo i otvoreni sukobi između Amerike, Britanije, Francuske, Italije, Nemačke, Rusije i Japana otežavati i paralisati rad Lige i ona neće uspevati da nađe odgovore na pitanja od životnog značaja za međuratnu Evropu i svet. Na posebno velike teškoće nailaziće u pronalaženju mera za zaštitu prava nacionalnih manjina u Istočnoj Evropi.

Stalni Sekretarijat Lige naroda imao je malobrojno osoblje ali je ono bilo smelo i preduzimljivo — istaklo se, na primer, u borbi za monetarnu i finansijsku stabilnost u svetu kao i u borbi za javno zdravlje. Međutim, kad god bi Sekretarijat sačinio izveštaj o položaju neke manjine i Liga intervenisala, optužena zemlja bi se iz sveg glasa žalila da se ugrožava njen suverenitet i vredi nacionalno dostojanstvo. I lako bi našla veliku silu koja bi je podržala kao svog političkog ili vojnog saveznika. Recimo, Francuska je iz strateških razloga branila Rumuniju kada bi joj se zameralo da loše postupa sa mađarskom manjinom. A kada bi Liga, sada štiteći evropski mir, usrdno molila da se rešenje položaja manjine ne traži kroz promenu državnih

granica, separatisti i iredentisti su ipak nastavljali da ih osporavaju sa nesmanjenom žestinom.

Ako Liga naroda nije htela ili mogla da zaštiti manjine od većina, njen Sekretarijat je ipak uspeo da dokaže svoj humanitarni internacionalizam pomažući pripadnicima manjina pošto su bili prognani iz zemalja u kojima su živeli — između ostalog, davao im je potvrdu o identitetu (takozvani Nansenov pasoš, koji je ime dobio po norveškom polarnom istraživaču, diplomati i visokom komesaru Lige naroda).

I same velike sile loše su postupale sa manjinama i nikada nisu dozvoljavale Ligi da presudi kada bi se ove žalile. Američki kongres, na primer, nije dozvoljavao međunarodno nadgledanje bilo čega što se dešava unutar Sjedinjenih Država i posebno je bio osetljiv na svaku kritiku u vezi sa položajem američkih crnaca. Zbog takvog ponašanja velikih sila, novostvorene istočnoevropske države gubile su poverenje u Ligu a njenu zaštitu manjina videle kao sredstvo za političke pritiske na manje i slabije zemlje. Autoritet Lige bio je ovime još više potkopan.

Na Pariskoj mirovnoj konferenciji 1919, Japan se založio za rasnu jednakost. Tačnije, predložio je da se u mirovni ugovor unese amandman kojim se u svim zemljama članicama Lige naroda stavlja van zakona rasna diskriminacija. Ali, zapadne imperijalne sile nisu bile sklone da to prihvate, prvenstveno da ne bi ohrabrivale zahteve za ravnopravnošću u svojim kolonijama. Sjedinjene Države pružale su još veći otpor jer su belci na američkom jugu bili protiv jednakih prava za crnce. Australija je takođe bila odlučno protiv, želeći da predupredi sve što bi moglo da olakša useljavanje iz Azije. Japan je bio razočaran ovim odbijanjem i sve manje je saradivao sa Zapadom, da bi onda i sâm prigrlio rasistički imperijalizam.

*

Malo ko žali za nestalim imperijama Habzburga, Romanova i Hoencolerna i nema zahteva za njihovom obnovom ali bi se većina istoričara složili kako su nevolje i stradanja nacionalnih manjina bili neizbežna posledica stvaranja nacionalnih država na ruševinama ova tri carstva. Doista, kao da je zla kob pratila manjine između dva rata, u Drugom svetskom ratu i neposredno posle njega. Pa ipak, mnoge nesreće mogle su se izbeći a nikako nije moralo doći do masovnih ubijanja i proterivanja. Na kraju krajeva, mada je većina istočnoevropskih manjina nestala, neke nisu, na primer, Mađari u Vojvodini ili u Rumuniji.

Međuratne vlade nacionalnih država umele su da budu i popustljive i da prave kompromise sa manjinama. Takođe, evropsko javno mnjenje se interesovalo za probleme manjina. Na primer, štampa je korila vlade Druge poljske republike zbog njihove antisemitske politike. Ali, štampa nije štedela ni vođe manjina ako su njihovi zahtevi

bili nerazumni i ako su koristili silu — kao što je bio slučaj sa pro-nacističkim nemačkim političarima u Sudetima u Čehoslovačkoj.

Da u međuratnom periodu odnosi između velikih sila nisu bili tako užasno loši i da je evropski mir potrajao, možda bi i u odnosima nacionalnih država i njihovih manjina tolerancija, trpeljivost i umerenost postali pravilo a ne izuzetak. Samo je Drugi svetski rat, najveći i najstrašniji rat u istoriji čovečanstva, sa svojim masovnim istrebljenjima, nasilnim preseljenjima i nametnutim promenama granica, mogao da od, na primer, Poljske, zemlje u kojoj su trećina stanovništva bili Jevreji, Nemci, Ukrajinci, Litvanci i Belorusi, napravi etnički čistu poljsku državu.

U državama stvorenim posle 1918. nije samo postupanje prema manjinama bilo razočaravajuće. Nacionalne vlade često su bile manje demokratske nego što su obećavale i nego što su građani očekivali. U mnogim slučajevima pokazale su se i kao manje merodavne i sposobne od prethodnih vlada u okviru carevina. I državna administracija u novostvorenim zemljama bila je često manje stručna i lakše potkupljiva od one stare. Parlamentarne vlade uskoro su zamениli autoritarni režimi, desničarske diktature i fašističke vođe. Od cele Istočne Evrope, samo se za Čehoslovačku može reći kako je sve vreme između dva rata bila demokratska zemlja.

I pored svega ovoga, većina Istočnoevropljana doživljavala je stvaranje nacionalnih država kao dugo željeno oslobođenje od tuđinskog gospodarstva. Zato i kada su u njihovim zemljama na vlasti bili diktatori, oni su se u nacionalnom smislu osećali slobodnim. Takođe, nove države su vrlo brzo stekle međunarodno priznanje i većina postoji i danas — duže od veka od svog osnivanja i pošto su uspele da prežive Drugi svetski rat i Hladni rat. Između dva rata, mnogi nemački političari rugali su se s Poljskom da je država koja će trajati tek jedno godišnje doba. Ali, istorija je pokazala da su bili u zabludi.

Slično kao za Poljsku, govorilo se i za Čehoslovačku i Jugoslaviju i one jesu nestale posle Hladnog rata. Ali, ni Čehoslovačka ni Jugoslavija nisu postale delovi susednih država niti su njihovi jezici i kulture iščezli, već su podeljene na manje nacionalne države. U stvari, nacionalizam ne samo što nije poražen već je i ovde pokazao svoju upornost i snagu.

*

Ligu naroda se najčešće kritikuje zato što gotovo ništa nije učinila da se spreči ili zaustavi sled događaja koji je doveo do Drugog svet-skog rata. I doista, Liga izgleda nemoćno i jadno dok tridesetih godina u Evropi i Istočnoj Aziji ratoborni fašistički osvajači nižu uspehe. Ali, do mnogo većih grehova propuštanja doveli su američki izolacionizam, francuski defetizam, britanska preokupiranost imperijom, sovjetska ravnodušnost i čak zloradost prema mogućem ratu između kapitalističkih država. U stvari, glavna optužba protiv Lige ne treba

da bude da nije sačuvala mir, jer se on nije mogao sačuvati, već što je nefašističke velike sile nisu iskoristile kao tribinu i platformu sa koje bi pozvale u pravovremeni preventivni rat protiv fašističkih agresora. Do mira se tridesetih godina moglo doći jedino ratom protiv Nemačke, Italije i Japana — i to što pre, to bolje. Sve ostalo su bile iluzije.

Liga naroda bila je izraz i dostignuće evropskih političkih vrednosti i ustanova (za koje se smatralo da su ukorenjene i na drugoj obali Atlantika). Uticajni intelektualci verovali su da na tim vrednostima valja graditi međunarodnu političku civilizaciju a sâmu Ligu učiniti moćnijom. Nadahnjivali su se starom Grčkom i Rimom, verovali istovremeno u hrišćanske principe i evropski sekularni humanizam, pozivali na evropske filozofe, naučnike, umetnike. Danas bi im se zameralo da su evropocentrični a tada su kritičari smatrali da se jednostavno ne može govoriti o jednoj evropskoj političkoj civilizaciji. Jer šta su imali zajedničko imperijalne demokratije Britanija i Francuska, skandinavske socijaldemokratske zemlje, neutralna i liberalna Švajcarska, fašistička Italija, komunistička Rusija, nacistička Nemačka, istočnoevropske desne diktature, katolički autoritarni režimi na Iberijskom poluostrvu? Međutim, ipak su i tada postojale, doduše sasvim potisnute, evropska sloboda i pravda. U prilog tome, evo nekoliko retoričkih pitanja: Ne završiše li Hitler i Musolini loše i nije li Rusija mirno napustila kako svoju imperiju tako i jednopartijski komunistički sistem? Zar nisu Engleska i Francuska u posleratnom periodu ojačale svoje demokratske ustanove, razvile socijalno staranje i opšte blagostanje, dale slobodu svojim kolonijama? I nisu li se liberalne i demokratske vrednosti obnovile i raširile po mnogim delovima sveta, a na rečima (što nikako nije malo) prihvaćene gotovo svugde? Zar je onda pogrešno verovati u dostignuća evropske civilizacije u sferi politike i organizacije društva i privrede? Nisu li ona trajna i univerzalna?

*

Najteži udarac Ligi naroda kao zaštitniku manjina zadala je nacistička Nemačka svojim otvorenim prezirom prema međunarodnom pravu u celini i zakonodavstvu u vezi sa manjinama posebno.

Kada je govorio javno, Hitler je isticao kako samo želi da zaštiti pripadnike nemačke manjine gde god da žive ali je njegov stvarni i ne mnogo skrivani plan bio da uzdrma i podrije zemlje čiji su oni bili građani. Konačni cilj mu je bio pokoravanje tih zemalja. Do kraja tridesetih godina, Hitler će uspeti da za svoju politiku pridobije Folksdojčere u čitavoj Istočnoj Evropi. Između ostalog, oni će revnosno učestvovati u nemačkom industrijskom i finansijskom prodoru u zemlje u kojima su živeli i one će postati ekonomski zavisne od Trećeg rajha. Biće to prvi veliki spoljnopolitički trijumf Hitlerove Nemačke. Kraljevina Jugoslavija će doći u posebno težak položaj jer će

Nemačka postati gotovo jedini kupac mnogih njenih poljoprivrednih proizvoda i ruda.

U Drugom svetskom ratu, mnogi Folksdojčeri će se prijaviti kao dobrovoljci za Vafen-SS. Ali, nacistički grandiozni plan za stvaranje nemačke rasističke imperije u Istočnoj Evropi, doživeće poraz 1944–45. i time će biti zapечатena sudbina nemačke manjine. Preko dvanaest, a možda čak i petnaest, miliona Folksdojčera napustiće iz straha ili zato što su naterani teritorije na kojima su vekovima živeli i otići u Nemačku. Ovo najveće preseljenje jedne nacionalne grupe u dvadesetom veku dogodiće se uz saglasnost i čak podsticaj velikih sila. Bila je to velika tragedija i velika nepravda ali je istovremeno teško zamisliti da je moglo biti drukčije.

*

Najveći zločin počinjen protiv manjine u dvadesetom veku, međutim, bio je holokaust a on nije ni na koji način povezan sa stvaranjem nacionalnih država posle 1918. već je neposredna posledica osvajačkog imperijalizma i istrebljivačkog rasizma. Nacističko ubistvo šest miliona evropskih Jevreja biće glavni razlog za pojačanu međunarodnu debatu o zaštiti manjina koja traje od Drugog svetskog rata do danas.

Kada je Hitlerov režim optuživan sredinom tridesetih godina za progone Jevreja koji su bili nemački građani, odgovarao je kratko i odsečno da je to unutrašnje pitanje. Pa ipak, nacisti su bili zabrinuti i trudili se da prikriju progone i uzdrže se od najsurovijih. Nisu želeli da izazivaju svetsko javno mnjenje, posebno ono zapadnih demokratija, Engleske, Francuske i Amerike, a ni da budu kritikovani u Ligi naroda čija su javna zasedanja, i pored svih slabosti Lige, bila praćena u čitavom svetu. Tek je sa izbijanjem rata nacistima pružena mogućnost da krenu sa masovnim zločinima nad Jevrejima.

Međunarodni vojni sud u Nirnbergu koji je 1945–46. sudio nacističkim vođama, nije smatrao kako je progon Jevreja u Nemačkoj pre Drugog svetskog rata u njegovoj nadležnosti već da su to samo zločini protiv čovečnosti počinjeni tokom rata. Velike sile koje su stajale iza tribunala bile su protiv toga da se napravi presedan koji bi u budućnosti mogao da se koristi radi spoljne pravne intervencije u njihove unutrašnje odnose.

*

Posle Drugog svetskog rata, velike sile pobednice bile su još odlučnije nego u međuratnom periodu da spreče svaku međunarodnu sudsku odluku ili presudu koja bi se odnosila na njihovu unutrašnju politiku, uključujući i onu prema manjinama. Doista, one su 1945. osnovale Organizaciju ujedinjenih nacija kao naslednicu Lige naroda, prevashodno da bi bila forum za međusobne diplomatske susrete

i razgovore, ne mareći mnogo za slobodarsku i humanističku retoriku u poveljama i rezolucijama. I mnogo hvaljena *Univerzalna deklaracija o pravima čoveka* iz 1948, za koju se govorilo da posredno obezbeđuje prava manjina, nije bila zamišljena tako da je podrži sila zakona. Ukratko, manjine širom sveta biće još manje pravno zaštićene nego što su to bile u međuratnom periodu.

Sjedinjene Američke Države i zemlje Latinske Amerike stvorile su odmah posle Drugog svetskog rata politički blok u Ujedinjenim nacijama. Predstavnici latinoameričkih država činili su gotovo trećinu delegata u Generalnoj skupštini i njihovih dvadesetak glasova bili su na raspolaganju Amerikancima. Ovo je možda glavni razlog zbog koga je Sovjetski Savez tražio pravo veta u Savetu bezbednosti — da bi mogao da se suprotstavi kada bude nadglasavan u Generalnoj skupštini.

Američki i latinoamerički političari govorili su o solidarnosti zemalja zapadne hemisfere, ali je u stvari Amerikancima bilo glavno da ih Latinoamerikanci slede u važnim svetskim pitanjima (koja najčešće nisu imala veze sa Latinskom Amerikom). Pokazaće se kao verni saveznici u vezi sa Kineskom revolucijom i Korejskim ratom, u krizama u odnosima sa Sovjetskim Savezom, u izraelsko-palestinskom sukobu.

U zategnutoj atmosferi Hladnog rata, na Zapadu je rastao strah od sve većeg uticaja Sovjetskog Saveza i od globalnog širenja komunizma. Zato su samozvani „realisti“ u pristupu američkoj spoljnoj politici bili u usponu. Zamerali su analitičarima i teoretičarima, koji su bili za veću ulogu Ujedinjenih nacija i za jačanje međunarodnopravne zaštite manjina, da ne shvataju glavnu ulogu moći i sile u odnosima između država i da ne vode računa o američkom nacionalnom interesu. Čak su ih optuživali da su politički naivni i da nisu dovoljno patriote. Uz to su „realisti“ bili opsednuti državnim suverenitetom i prepuni otrovnog antikomunizma. Dakle, dok su internacionalisti i moralisti u američkoj spoljnoj politici svetu često izgledali kao prikriveni imperijalisti, u sâmoj Americi su ih mnogi smatrali za naivne.

Kako su vremenom novooslobođene zemlje Trećeg sveta počele da dominiraju generalnom skupštinom Ujedinjenih nacija i njihovi delegati da revnosno koriste antiimperijalističku i antiameričku retoriku, Amerikanci su postajali sve više neprijateljski raspoloženi prema Ujedinjenim nacijama kao i onim svojim sugrađanima koji su želeli njihovu veću ulogu u svetu.

*

Drugi svetski rat oslabio je imperijalističke države dok su pokreti za nezavisnost u kolonijama dobili na snazi. Nadahnuti nacionalizmom, sve češće su se s oružjem u ruci borili protiv imperijalnih sila. Sovjetski Savez ih je pomagao kako zbog svoje marksističko-lenjinstičke ideologije tako i da bi povećao svoj globalni uticaj, dok su Sjedinjene Američke Države htele da budu njihov novi predvodnik i da

pruže alternativu komunizmu. Međunarodno javno mnjenje, uključujući i javno mnjenje unutar samih imperijalnih država, bilo je sve više antikolonijalističko.

Ujedinjene nacije su počele da globalno podržavaju pravo naroda na samoopredeljenje uprkos glasnom protivljenju vlada zapadnih imperijalnih država, od kojih su najbučnije bile britanska i francuska. Dekolonijalizacija je ubrzala stvaranje novih država i članstvo u Ujedinjenim nacijama je stalno raslo. Od oko pedeset država članica neposredno posle rata, broj se više nego udvostručio do sredine šezdesetih godina da bi ih bilo preko sto devedeset krajem dvadesetog veka. U stvari, Ujedinjene nacije su obuhvatile manje-više sve zemlje sveta i to je uglavnom bio rezultat širenja nacionalizma. Međutim, ova ideologija je često dovođila do oružanih sukoba i ratova koje su Ujedinjene nacije, čiji je glavni zadatak borba za mir, trebale da sprečavaju.

U drugoj polovini četrdesetih godina prošlog veka, Britanci i Francuzi su se nadali da će mnoge od njihovih kolonija, s jedne strane, ostati povezane s metropolama, a da će s druge strane, ostati ujedinjene međusobno, kroz konfederalne aranžmane. Ali, nacionalne grupe težile su potpunoj nacionalnoj nezavisnosti i odbijale gotovo sve predloge svojih bivših gospodara. A konfederacije su i danas nepopularne kao što su bile i tada.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija izglasala je 1960. Deklaraciju o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima. Ali, manjine i njihova prava nisu ni spomenuti. U novooslobođenim zemljama će se sa manjinama postupati loše. Te države će pokazati da štite svoju suverenost podjednako ljubomorno kao njihovi donedavni imperijalni gospodari i proglašavaće svaku kritiku svog postupanja prema manjinama za neoimperijalističko mešanje u unutrašnje stvari. Pa ipak, ako su se manjine osećale pokorenim, većine su se osećale oslobođenim. Zato je pobeda nacionalizma bila više rešenje nego što je bila problem.

Kroz antikolonijalnu borbu, nacionalizam je postao vodeća ideologija u čitavom svetu. Bio je to veliki poraz za sve internacionalističke ideje i pokrete. Međutim, upravo je nacionalizam jedan od glavnih razloga što su se Ujedinjene nacije, vodeća internacionalistička organizacija u svetu, pokazale tako trajne. Osnovane 1945. godine, one su 2020. proslavile sedamdeset i pet godina što znači da su postojale gotovo četiri puta duže od svog međuratnog prethodnika Lige naroda. Nijedna zemlja na svetu, a posebno ne zemlja koja je nedavno postala nezavisna, ne bi smatrala da su njena nezavisnost i suverenitet istinski međunarodno priznati, ako se njena zastava ne bi vijorila zajedno sa zastavama drugih zemalja članica ispred sedišta Ujedinjenih nacija u Njujorku.

Takođe, Ujedinjene nacije nisu samo klub u koji svako hoće da uđe, već takođe i klub iz koga niko ne želi a i ne usuđuje se da izađe. Čak i zemlje koje su godinama nezadovoljne radom Ujedinjenih

nacija i često govore da ih treba napustiti — recimo Sjedinjene Američke Države ili Izrael — nikada nisu taj izlazak ozbiljno razmatrale.

Od kraja Hladnog rata, Amerikanci žestoko kritikuju Ujedinjene nacije ali se istovremeno trude da ih iskoriste radi svojih spoljnopolitičkih ciljeva. Pozivaju se kada god im treba na njih i njihova dokumenta, traže podršku od njihovih članova, vrše pritisak na generalnog sekretara da odobri američke vojne akcije. I čine sve da ne budu kritikovane u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija ili bilo kom drugom njenom telu. Nažalost, američki naponi često daju rezultate i to je dokaz slabosti Ujedinjenih nacija. Ali, to što ih jedina svetska supersila smatra za važan deo svoje spoljne politike i što mora da se bori za svoj uticaj u njima, dokazi su njihovog značaja i da mogu da budu nezavisne.

Doista, postoji granica preko koje velike sile ne mogu preći u manipulaciji Ujedinjenim nacijama — one imaju svoj nezavisan život i često nisu predvidljive. Velikim silama je posebno teško da nametnu svoju volju Generalnoj skupštini koja jeste neka vrsta globalnog parlamenta i u kojoj se više nego bilo gde drugde u svetu može čuti glas onoga što se naziva „međunarodna zajednica“ — izraz ne sasvim jasan i često zloupotrebljavan.

Zapad u celini a posebno Sjedinjene Američke Države mogli su mnogo bolje da iskoriste kraj Hladnog rata i naprave veliki doprinos miru i slobodi u svetu. Nije li čudno da pošto je glavni američki rival Sovjetski Savez odbacio svoju ideologiju, napustio Istočnu Evropu, i na kraju čak dozvolio svojim republikama da se otepe, Amerika postaje cinična u međunarodnim odnosima i prevashodno se poziva i oslanja na vojnu silu. Njena politika na Bliskom i Srednjem istoku, a možda najviše u Iraku posle rušenja Sadama Huseina, doživljavaće poraz za porazom. Neuspesi Zapada povećaće značaj Ujedinjenih nacija kao mesta za razmenu mišljenja o svetskim problemima i kao tela bez čije saglasnosti vojne akcije nemaju legitimitet.

*

Raspad Jugoslavije devedesetih godina prošlog veka i ratovi koji su usledili doveli su do velikih pomeranja stanovništva. Konačni ishod je bio isti kao posle Drugog svetskog rata u Istočnoj Evropi — etnička homogenizacija mnogih teritorija. (Narod sa najviše izbeglica bili su Srbi, činjenica koja je poznata na Zapadu ali se ne spominje.) Mada su Amerika i Zapad osuđivali svako „etničko čišćenje“, često su pred njim zatvarali oči a ponekad ga i ohrabrivali. Slična njihova pogrešna politika stvorice još više izbeglica na Bliskom i Srednjem istoku i u Severnoj Africi. Međutim, i u delovima sveta gde se Zapad i Amerika mogu optužiti jedino za ravnodušnost — recimo u Mjanmaru ili u zemljama afričkog regiona velikih jezera — stotine hiljada ljudi su bili prinuđeni da napuste svoju domovinu.

Ratovi u Jugoslaviji bili su najčešće ratovi većine protiv manjine. Nisu, na primer, ratovali svi ili većina Srba protiv svih ili većine Hrvata, niti je ratovala Srbija protiv Hrvatske. U stvarnosti, Tuđman je progonio srpsku manjinu, ona je odvojila uz pomoć Srbije delove hrvatske teritorije i sa njih prognala većinu Hrvata, da bi na kraju nju izgnala hrvatska vojska. U Bosni su, recimo, Srbi isterali muslimansku manjinu iz Banja Luke ili Bijeljine, Hrvati i muslimani jedni druge iz svojih delova Mostara a zajedno Srbe iz oba. Na kraju je i Sarajevo, u svetu slavljeno zbog svoje multietičnosti, postalo uglavnom muslimanski grad. Na sličan način se može tumačiti i srpsko-albanski sukob na Kosovu i rat oko njega. Ali, i mnogi oružani sukobi u svetu su između većine i manjine, a i kada ratuju država protiv države, na kraju su često manjine glavna žrtva.

*

Godine 1948. Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida i ona će stupiti na snagu 1951. Pa ipak, masovna ubijanja nacionalnih grupa, uglavnom manjina, događaće se i u budućnosti. Američki Senat je ratifikovao Konvenciju tek 1986, a proći će još dve godine dok najzad i Senat i Predstavnički dom ne izglasaju da genocid postaje zločin u američkom zakonodavstvu i taj zakon potpiše predsednik Ronald Regan. No, 1994. američka diplomatija će sprečiti da proverene informacije o pripremanju genocida u Ruandi stignu do Saveta bezbednosti, a ni Amerika niti neka druga velika sila neće ništa učiniti da se taj genocid zaustavi. Ipak, Konvencija nije mrtvo slovo na papiru. Njen glas se sve više čuje. Delimično baš zbog nje, nijedna vlada u svetu ne bi se usudila da kaže kako je masovni zločini u nekoj zemlji, ma kako dalekoj, ne zanimaju. Takođe, budući da je Konvencija nedvosmislen poziv na akciju, ona vrši pritisak da se nešto preduzme.

Mada su kritičari u pravu kada kažu da velike sile zloupotrebljavaju vrednosti, norme i principe, odnosno da ih izokreću i u njihovoj primeni koriste pristrasne dvostruke standarde, sâma ljudska prava i demokratija jesu nešto što vredi razvijati i širiti po svetu, a treba se boriti za ukidanje ropstva i trgovine ljudima, sprečavanje genocida, zaštitu manjina od nasilja i čuvanje njihovih jezika i kultura. U naše vreme, po prvi put u istoriji, stvoren je globalni konsenzus oko svega bitnog u vezi sa pravima naroda pa sâmim tim i pravima manjina. Čak ni vlada velike sile ne bi se danas usudila da kaže kako neka rasa ljudi manje vredi ili da deli narode na civilizovane i varvare ili da proglašava nacionalne grupe za trajno nesposobne da vladaju sobom.

Sve ovo su velika dostignuća svetske političke civilizacije. Ako budu trajna, mnogo će doprineti da budućnost manjina ne bude tamna.

U Beogradu, 24. novembra 2020.